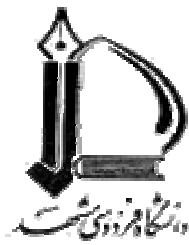

صلى الله عليه وسلم

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
برنامه ریزی درسی

عنوان :

میزان اهمیت مؤلفه‌های هویت ملی برای ورود به برنامه‌های درسی در راستای
بومی‌سازی برنامه‌های درسی (دوره ابتدایی شهرستان کلات نادر)

استاد راهنما:

دکتر حسین جعفری ثانی

استادان مشاور :

دکتر محمود سعیدی رضوانی

و

دکتر محسن نوغانی

پژوهشگر

زینت جلایری

پاییز ۱۳۸۹

تقدیم به امام حسین (ع)

السَّلَامُ عَلَى الْمُغْسَلِ بِدَمِ الْجِرَاحِ

سلام بر کسی که با خون زخمهایش غسل داده شد.

السَّلَامُ عَلَى الْمُجْرَعِ بِكَأْسَاتِ الرَّمَاحِ

سلام بر کسی که با جامهای نیزه و شمشیر شربت شهادت به کامش ریخته شد.

السَّلَامُ عَلَى الْمُقْطُوعِ الْوَتِينِ

سلام بر کسی که رگهای قلبش با تیر دشمن بریده شد

السَّلَامُ عَلَى الشَّيْبِ الْخَضِيبِ السَّلَامِ عَلَى الْخَدِّ الثَّرِيبِ

سلام بر کسی که محاسنش به خون خضاب شد سلام بر چهره بر خاک نهاده ات

السَّلَامُ عَلَى الْبَدَنِ السَّلِيبِ

سلام بر آن بدن برهنه که لباسهایش را غارت کردند

السَّلَامُ عَلَى الثَّغْرِ الْمَقْرُوعِ بِالْقَضِيبِ

سلام بر دندانی که با چوب خیزران کوبیده شد

السَّلَامُ عَلَى الرَّأْسِ الْمَرْفُوعِ

سلام بر سر بر فراز نیزه

السَّلَامُ عَلَى الشَّفَاهِ الذَّابِلَاتِ

سلام بر آن لبهای تشنه کام و خشکیده

السَّلَامُ عَلَى الْأَعْضَاءِ الْمُقْطَعَاتِ

سلام بر اعضای بریده بریده شده

السَّلَامُ عَلَى الرُّؤْسِ الشَّامِلَاتِ

سلام بر سرهای بر فراز نیزه که شهر به شهر گردانده شدند

السَّلَامُ عَلَى النِّسْوَةِ الْبَارِزَاتِ

سلام بر بانوانی که اسیر و دربدر شدند

و تقدیم به پدر و مادر عزیزم

فهرست مطالب

فصل اول: بیان مسأله

- ۱-۱ مقدمه..... ۱
- ۲-۱ بیان مسأله :..... ۵
- ۳-۱ اهداف پژوهش ۱۴
- ۴-۱ پرسش های پژوهش ۱۵
- ۵-۱ تعاریف اصطلاحات ۱۵

فصل دوم: مرور سوابق نظری و تجربی پژوهش

- ۱-۲ حوزه برنامه درسی و مفاهیم مرتبط با آن ۲۰
- ۱-۱-۲ مراحل برنامه ریزی درسی: ۲۱
- ۲-۱-۲ مبانی برنامه درسی: ۲۳
- ۲-۲ تمرکز و عدم تمرکز در تصمیم گیری های نظام آموزشی ۲۶
- ۳-۲ برنامه درسی مدرسه محور : ۳۰
- ۴-۲ برنامه درسی مذاکره ای ۳۶
- ۵-۲ برنامه ریزی منطقه ای :..... ۳۸
- ۶-۲ مفهوم جهانی شدن و تاریخچه آن :..... ۴۲
- ۱-۶-۲ جهانی شدن و آموزش و پرورش (فرصتها و تهدیدها)..... ۴۴
- ۷-۲ مفهوم برنامه ی درسی ملی و تاریخچه آن ۵۱
- ۸-۲ دانش بومی:..... ۵۵
- ۹-۲ برنامه درسی بومی و تاریخچه آن ۵۶
- ۱۰-۲ مفهوم شناسی هویت ملی ۵۷
- ۱-۱۰-۲ هویت ملی ۵۸
- ۲-۱۰-۲ ابعاد هویت ملی ۶۰
- ۳-۱۰-۲ هویت ایرانی ۶۱
- ۴-۱۰-۲ مؤلفه های هویت ملی ایرانی :..... ۶۲

- ۱۱-۲ ارتباط مؤلفه‌های هویت ملی با مؤلفه‌های هویت بومی : ۶۴
- ۱۲-۲ اهداف آموزش و پرورش ابتدایی ۶۹
- ۱۳-۲ برنامه درسی دوره ابتدایی ۷۱
- ۱۴-۲ اهمیت برنامه درسی بومی در دوره ابتدایی : ۷۴
- ۱۵-۲ معلمان و جایگاه آن‌ها در برنامه درسی به ویژه در ایران : ۷۵
- ۱۶-۲ سودمندی فرهنگ بومی برای دانش آموزان : ۸۲
- ۱۷-۲ اهمیت حفظ فرهنگ بومی : ۸۵
- ۱۸-۲ پژوهش‌های انجام شده در داخل کشور ۸۷
- ۱۹-۲ تحقیقات خارج از کشور ۱۰۴
- ۲۰-۲ نتیجه گیری از پژوهش‌های انجام شده ۱۱۱

فصل سوم: روش پژوهش

- ۱-۳ روش پژوهش ۱۱۷
- ۲-۳ جامعه آماری ۱۱۷
- ۳-۳ حجم نمونه و روش نمونه گیری ۱۱۷
- ۴-۳ ابزار جمع آوری داده‌ها ۱۱۸
- ۵-۳ روایی و پایایی ابزار ۱۲۲
- ۶-۳ روش تجزیه و تحلیل یافته‌ها ۱۲۲

فصل چهارم: یافته‌ها و تجزیه و تحلیل

- پرسش اول: از نظر متخصصان زیر مؤلفه و مؤلفه‌های هویت ملی برای ورود به برنامه‌های درسی بومی در دوره ابتدایی چقدر اهمیت دارند؟ ۱۲۴
- پرسش دوم: به نظر معلمان میزان اهمیت زیر مؤلفه و مؤلفه‌های هویت ملی برای ورود به برنامه‌های درسی بومی در دوره ابتدایی شهرستان کلات نادر چقدر است؟ ۱۲۷
- پرسش سوم: از نظر معلمان در بومی سازی برنامه‌های درسی دوه ابتدایی میزان اهمیت هر از مولفه‌های هویت ملی با توجه به دو ملاک کمک به حفظ فرهنگ بومی و سودمندی برای دانش آموزان چگونه است؟ ۱۳۳
- پرسش چهارم: تفاوت بین نظر معلمان و متخصصان در باره میزان اهمیت هریک از مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های هویت ملی برای ورود به برنامه درسی بومی ابتدایی چگونه است؟ ۱۳۸

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۱-۵	مقدمه.....	۱۴۲
۲-۵	نتایج عمده پژوهش.....	۱۴۸
۳-۵	بحث و پیشنهاد.....	۱۵۲
۴-۵	در حوزه مباحث کاربردی پیشنهادهایی به شرح زیر می توان ارائه داد:.....	۱۵۸
۵-۵	در حوزه ی مباحث پژوهشی این پژوهش پژوهش هایی پیشنهاد می شوند :.....	۱۶۸
۶-۵	محدودیت ها:.....	۱۷۳

فهرست جداول

- جدول:(۱-۲) چارچوب نظری پژوهش ۱۱۵
- جدول:(۱-۳) توزیع فراوانی معلمان ۱۱۸
- جدول:(۲-۳) توزیع فراوانی متخصصان ۱۱۸
- جدول (۳-۳) توزیع سوالات در هر مؤلفه اصلی برای پرسشنامه اول (دیدگاه متخصصان)..... ۱۲۰
- جدول:(۴-۳):توزیع سوالات در هر مؤلفه اصلی برای پرسشنامه اول (دیدگاه معلمان) ۱۲۱
- جدول (۱-۱-۴) آماره‌های توصیفی زیر مؤلفه‌های هویت ملی از دیدگاه متخصصان بر اساس میزان اهمیت برای ورود به برنامه درسی دوره ابتدایی ۱۲۴
- جدول(۲-۱-۴) میزان اهمیت هریک از مؤلفه‌های اصلی هویت ملی برای ورود به برنامه‌های درسی دوره ابتدایی از نظر متخصصان ۱۲۶
- جدول(۱-۲-۴) آماره‌های توصیفی زیر مؤلفه‌های هویت ملی از دیدگاه معلمان بر اساس میزان اهمیت برای ورود به برنامه درسی دوره ابتدایی (با دوملاک سدمندی برای دانش آموزان و حفظ فرهنگ بومی) ۱۲۷
- جدول (۱-۳-۴)آماره‌های توصیفی مرتبط با مؤلفه‌های اصلی هویت ملی از لحاظ سودمندی برای دانش آموزان و کمک به حفظ فرهنگ بومی از دید معلمان ۱۳۳
- جدول (۱-۴-۴)میزان اهمیت مؤلفه‌ها از دیدمتخصصان ۱۳۸
- جدول (۲-۴-۴)میزان اهمیت مؤلفه‌ها از دید معلمان ۱۳۹
- جدول:(۱-۵) راهنمای بومی سازی برنامه‌های درسی ۱۷۰

فهرست نمودارها

- نمودار (۱-۲) برنامه ریزی منطقه ای ۳۸
- نمودار (۱-۱-۴) آماره‌های توصیفی زیر مؤلفه‌های هویت ملی از دیدگاه متخصصان بر اساس میزان اهمیت برای ورود به برنامه درسی دوره ابتدایی ۱۲۵
- نمودار (۲-۱-۴) آماره‌های توصیفی مرتبط با مؤلفه‌های اصلی هویت ملی از دیدگاه متخصصان ۱۲۷
- نمودار (۱-۲-۴) میزان اهمیت زیر مؤلفه‌های هویت ملی از جهت سودمندی برای دانش آموزان از دید معلمان ۱۳۱
- نمودار (۲-۲-۴) میزان اهمیت زیر مؤلفه‌های هویت ملی از جهت حفظ فرهنگ بومی از دید معلمان ۱۳۲
- نمودار شماره (۱-۳-۴) مؤلفه‌های مرتبط با سودمندی فرهنگ بومی برای دانش آموزان از دید معلمان ۱۳۴
- نمودار شماره (۲-۳-۴) مؤلفه‌های مرتبط با حفظ ماهیت فرهنگ بومی از دید معلمان ۱۳۴
- نمودار شماره (۳-۳-۴) مؤلفه سیاسی ۱۳۵
- نمودار شماره (۴-۳-۴) مؤلفه اجتماعی ۱۳۵
- نمودار شماره (۵-۳-۴) مؤلفه فرهنگ و ادب ۱۳۶
- نمودار شماره (۶-۳-۴) مؤلفه تاریخی ۱۳۶
- نمودار شماره م (۷-۳-۴) مؤلفه جغرافیایی ۱۳۷
- نمودار شماره (۸-۳-۴) مؤلفه مذهب ۱۳۸

ضمائم

- جدول (۱): پرسشنامه مربوط به معلمان ۱۹۲
- جدول (۲): پرسشنامه مربوط به متخصصان برنامه درسی ۲۰۱
- عکس (۱) مربوط به نقشه مکتوب شهرستان کلات نادر ۲۰۳
- عکس (۲): مربوط به طبیعت کلات نادر ۲۰۳
- عکس (۳): مربوط به شالیزارهای کلات نادر ۲۰۴
- عکس (۴): مربوط به آبشار قرسو ۲۰۴
- عکس (۵): مربوط به تونل ورودی کلات نادر ۲۰۴
- عکس (۶): مربوط به دره قله زو مکان دیدنی ۲۰۵
- عکس (۷): مربوط به به مراسم عروس کشان کلات نادر ۲۰۵
- عکس (۸): مربوط به بانوی کرد در حال بافتن لباس محلی کلات نادر ۲۰۶
- عکس (۹): مربوط به کارگاه سنتی ساخت ابزار آلات کشاورزی در کلات نادر ۲۰۶
- عکس (۱۰): مربوط به به کاخ خورشید کلات نادر ۲۰۷
- عکس (۱۱): مربوط به به نخ رسیدن دستی در کلات نادر ۲۰۷
- عکس (۱۲): مربوط به به جاجیم بافی بانوان کرد کلات نادر ۲۰۷
- عکس (۱۳): مربوط به زن و مرد در لباس محلی ۲۰۸
- عکس (۱۴): مربوط به ورزش های محلی ۲۰۸
- عکس (۱۵): مربوط به به رقص بانوان در جشن عروسی ۲۰۹
- عکس (۱۶): مربوط به زندگی عشایری در کلات ۲۰۹
- عکس (۱۷): مربوط به بند نادری در کلات نادر ۲۰۹

چکیده

پژوهش حاضر با **هدف** بررسی میزان اهمیت مؤلفه‌های بومی شهرستان کلات برای ورود به برنامه درسی دوره ابتدایی انجام شده است. ابزار جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه پژوهشگر ساخته است که سؤالات آن از نوع بسته پاسخ می‌باشد. **جامعه آماری** " کلیه معلمان دوره ابتدایی شهرستان کلات نادر و متخصصان برنامه درسی کشور در سال تحصیلی ۸۸-۸۹ " بوده و **نمونه تحقیق** را ۵۰ نفر از معلمان ابتدایی شهرستان کلات نادر و ۵۰ نفر از متخصصان برنامه درسی تشکیل داده اند. نتایج نشان می‌دهد از دید معلمان میزان سودمندی هریک از زیر مؤلفه‌های فرهنگ بومی برای دانش آموزان مربوط به زبان محلی با بالاترین و ایلات و عشایر منطقه، کمترین اهمیت بوده است. به علاوه زیر مؤلفه منابع طبیعی منطقه کلات بالاترین و مرثیه‌های مذهبی خاص منطقه کمترین اهمیت برای حفظ ماهیت فرهنگ بومی منطقه داشته است. از دید متخصصان، زیر مؤلفه‌های وسعت و وضعیت جغرافیای بومی در برنامه درسی بالاترین، رجال و شخصیت‌های سیاسی بومی کمترین اهمیت را برای ورود به برنامه‌های درسی بومی دوره ابتدایی داشته است. در مقایسه بین دیدگاه متخصصان و معلمان در باره اهمیت مؤلفه‌های برنامه درسی بومی در دوره ابتدایی می‌توان گفت که معلمان مؤلفه جغرافیا را دارای بالاترین اهمیت و مؤلفه اجتماعی دارای کمترین اهمیت تلقی کرده اند. از نظر متخصصان نیز مؤلفه جغرافیا دارای بالاترین اهمیت ولی مؤلفه فرهنگ و ادب دارای کمترین اهمیت برای ورود به برنامه‌های درسی بومی بوده است.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، دوره ابتدایی، بومی سازی، هویت ملی

فصل اول

بیان مسأله

۱-۱ مقدمه

یکی از نیازهای ضروری هر نظام آموزشی بازنگری و تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی است.

بازنگری، ارزشیابی و تجدیدنظر اصولی و علمی در برنامه و محتوای کتاب‌های درسی مستلزم توجه به نقش جدید یادگیرنده در فرایند یادگیری است. نظر به این که نظام برنامه ریزی درسی در کشور ما متمرکز است، کتاب درسی در حکم محصول فرایند برنامه ریزی درسی اهمیت ویژه‌ای دارد. کتاب درسی نه تنها بخش مهمی از برنامه درسی رسمی به شمار می‌رود بلکه محتوای ضمنی آن به مثابه بخشی از برنامه پنهان نیز ملحوظ می‌گردد (کرامتی، ۱۳۸۷: ۳). بازنگری و اصلاح برنامه‌های درسی و آموزشی در حال حاضر یک امر ضروری است، در واقع اصلاح برنامه آموزشی و درسی به کوشش‌های اشاره می‌کند که دانش و محتوا به گونه‌ای سازماندهی شود که یادگیری دانش‌آموزان بهتر شکل گیرد (گیلبرت^۱، ۲۰۱۰).

ما هم اکنون در عصری زندگی می‌کنیم که آن را با واژه‌هایی چون عصر پست مدرنیسم، دهکده‌ی جهانی، عصر IT و امثال آن معرفی کرده‌اند. در عصر دهکده‌ی جهانی فرهنگ بومی - منطقه‌ای تعریفی مشخص و جایگاهی تعریف شده ندارد. جهانی شدن تجارت، صدور فرهنگ غالب، زبان مشترک سازمانی و پول واحد منطقه‌ای - قاره‌ای عملاً جایگاهی را برای فرهنگ‌های قومی - بومی و منطقه‌ای قرار نداده است. با توجه به شرایط کنونی جهان و روندی که تمام کشورها و منطقه‌ها در طی مسیر جهانی شدن طی می‌کنند به نظر می‌رسد در چنین فضایی، فرهنگ منطقه‌ای، بومیان چنان تحت

تأثیر اقتصاد (صادرات و واردات) قرار می‌گیرد که از نهادهای ترین واحدهای اجتماعی (خانواده) تا عرصه فرهنگ اجتماعی و روابط بین فردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (قرلسلفی، ۱۳۸۷: ۱۳۴).

در حال حاضر بسیاری از تمدن‌ها و فرهنگ‌های بومی در کشورهای توسعه یافته در حال نابودی هستند و فقط نمادهای آن‌ها به صورت سمبل‌هایی زیبا از گذشته در موزه‌ها، نگارخانه‌ها و حوزه‌ی سینما و هنر یادآوری می‌شوند. البته در بعضی کشورها این شاخص‌های فرهنگ بومی در حال مبارزه با شرایط جدید در راستای حفظ بقای خود هستند و تعدادی از آن‌ها نیز روش سازگاری را پیش گرفته‌اند و تا آنجا پیش رفته‌اند که دیگر هویتی ندارند و در درون فرهنگ جدید حل شده‌اند. چنانچه ذکر گردید جامعه جهانی امروز هر نوع مقاومت یا بومی‌گرایی را بر نمی‌تابد و این در حالی است که هنوز این فرهنگ بومی کارایی اجتماعی - شخصی خود را از دست نداده است و صرفاً پذیرش جهانی است که مشخص‌کننده‌ی میزان اهمیت این فرهنگ محلی است (عزیزی، ۱۳۸۸: ۴).

بومی‌ماندن اشاره بر انتقال، انطباق و توسعه بر خلی منابع مانند ارزشها، معارف، فناوری و هنجارهای رفتاری یک بافت فرهنگی محلی و خاص دارد بر خلی مشخصات و نمونه‌های این دیدگاه عبارتند از. شبکه سازی محلی، انطباق ابتکارات خارجی فناورانه، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی با شرایط جوامع محلی، مرکززدایی از اجتماع توسعه فرهنگ بومی، مواجهه با نیازها و انتظارات جوامع، پشتیبانی از انجمن‌های شوراهای محلی، توجه به هنجارها و عادات و رسوم قومی (چنگ، ۲۰۰۲). بومی شدن را نباید تنها یک نوع بازگشت ساده به سنت‌های قومی دانست و آن را هم چون دستاویزی در اختیار محافظه کاران قرار داد. عناصر هویت بومی را بایستی تقویت کرد، اما نباید عناصر هویت جهانی را به طور کلی نفی کرد (وانگ^۱، ۲۰۰۶).

به زعم افرادی چون برثرتون^۱ و پانتون^۲ به نقل از قزلسفلی، ۱۳۸۷: ۱۴۳) عبارت جهانی بیندیشید و محلی عمل کنید) بهترین مانیفست سیاست‌های جدید در قرن ۲۱ است (رهنما، چابکی، ۱۳۸۷: ۱۰۵).

هر چند که آشنایی مردم جهان با فرهنگ‌های مختلف و بهره‌گیری از مزایای آن‌ها از فواید جهانی شدن فرهنگ به شمار می‌آید، اما پیامدهای چالش برانگیز آن باعث شده است که دست اندر کاران برنامه‌های درسی تأمل بیشتری بر آن مطلب داشته و شیوه‌های بومی ماندن برنامه‌های درسی را برای حفظ تعادل این موازنه در دستور کار قرار دهند. اما دست‌یابی به این مهم در وهله نخست نیازمند شناخت صحیح، دقیق و عمیق ویژگی‌های فرهنگ‌ها و یا خرده فرهنگ‌های معین و الگوهای موجود در جامعه است. از آنجا که برنامه‌های درسی هر جامعه آغشته به فرهنگ وایدئولوژی‌های آن جامعه است بدون توجه به الگوهای فرهنگی یک جامعه قادر به نقش‌آفرینی مؤثر نیستند. در دوران جهان - محلی شدن که در راستای جهانی‌اندیشیدن و محلی عمل کردن لازم است دست به انجام پژوهش‌هایی زد که امکان کشف هر چه بیشتر و بهتر الگوهای فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های بومی در آن‌ها افزایش یافته و در نتیجه با استفاده از عناصر و مؤلفه‌های به دست آمده از آن‌ها در جهت حفظ و تقویت بومی ماندن برنامه‌های درسی بهره‌برداری از راه‌های تحقق خواسته‌ی فوق‌الذکر توجه به تحقیقات قوم‌نگارانه در حوزه‌ی برنامه درسی است. به کارگیری این نوع تحقیق می‌تواند دست آوردهای گسترده و متنوعی را در جهت تقویت بومی ماندن برنامه‌های درسی این دوران که متأثر از خواسته‌ها و گرایش‌های نوین هستند به همراه داشته باشد (چابکی، رهنما، ۱۳۸۷: ۱۱۳).

---

1 - Brthrton

2 - Panton

مؤلفه‌های هویت ملی موسسه مطالعات ملی شامل، مؤلفه‌های اجتماعی، مؤلفه تاریخی، مؤلفه جغرافیایی، مؤلفه سیاسی، مؤلفه دینی، مؤلفه فرهنگی، مؤلفه فرهنگ و زبان می‌باشد (صنیع اجلال، ۱۴:۱۳۸۴).

نظام آموزشی، در شکل دهی به هویت ملی هر ملت در مقام رکنی اصیل از ارکان هویتی کشورها، نقش بی‌بدیلی به عهده دارد. تحلیل و بررسی علمی مواد به کار رفته در نظام آموزشی و شیوه ارائه آن‌ها به طور مستقیم و غیر مستقیم و نیز بسامد کاربرد هر یک از مؤلفه‌های اصلی و فرعی نسبت به یکدیگر، موضوع بررسی کارشناسانه است. مقایسه این مؤلفه‌ها با یکدیگر و جریان عمومی فرهنگ کشور، ابزار مناسبی برای ترسیم نقشه کلان سیاست فرهنگی هر کشور خواهد بود (حسینی، ۱۳۸۸).

با فهم جایگاه مدرسه و نظام آموزشی می‌توان گفت: متمرکزترین و پرداخته‌ترین فعالیت در راستای تقویت یا تضعیف مؤلفه‌های همبستگی ملی، احساس تعلق و هویت در کتاب‌های درسی آموزش و پرورش است که امری قابل توجه است.

مطالب کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و برنامه آموزشی دوره ابتدایی در جهت تحقق همبستگی ملی به حساب می‌آید که اصلاح آن‌ها می‌تواند هر چه بهتر و بیشتر به تحقق اهداف آموزشی مورد نظر در ارائه دروس مرتبط با موضوع همبستگی ملی کمک کند (همان، ۱۳۸۸).

برنامه‌های درسی اسناد رسمی نظام‌های آموزشی هستند که نقشه عملیات مورد نظر برای تحقق آرمان‌های آموزش و پرورش در آن‌ها روشن گردیده است (حاجی بابایی، ۱۳۷۵). با توجه به این جایگاه می‌توان با تحلیل و ارزشیابی برنامه‌های درسی و خصوصاً استفاده از دیدگاه‌های متخصصان و معلمان به تصویری نسبتاً روشن از میزان کارآمدی آن نظام دست یافت. همین امر موجب شده است نظام‌های آموزشی عملاً ظرفیت قابل توجهی از امکانات خود را صرف تدوین و کارآمد کردن

برنامه‌های درسی سازند تا بتوانند با اجرای آن‌ها هدف‌های آموزشی را تحقق بخشند بنابراین با توجه به اهمیت دوره ابتدایی و ضرورت هویت ملی، لازم است پس از شناسایی و تعیین میزان اهمیت هر یک از این مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های فرهنگ و هویت بومی، برای ورود آن‌ها به برنامه درسی دوره ابتدایی، برنامه ریزی کرد.

۱-۲ بیان مسأله:

هر برنامه درسی وقتی جالب و دارای ارزش خواهد بود که براساس احتیاجات فردی و اجتماعی دانش آموزان تهیه و تنظیم شود و معلم ورزیده و موفق کسی است که بتواند درس‌هایش را به زندگی و احتیاجات دانش آموزان مربوط کند و رغبت ایشان را به یادگیری برانگیزد (شعاری نژاد، ۱۳۷۰). طی سال‌های اخیر سخن از جهانی شدن^۱ در عرصه تعلیم و تربیت رواج یافته است. جهانی شدن در طول تاریخ با انگیزه‌ها و اهداف گوناگونی مورد توجه بشر بوده است. قدیمی ترین ریشه‌های مفهومی جهانی شدن را در اندیشه فلسفی افلاطون می‌توان پی‌گیری کرد. طرح عملی جهانی شدن در ادیان الهی به وضوح در ادیان یهودیت، مسیحیت، بوداییسم و اسلام به چشم می‌خورد. در حیطه گرایش‌های فردی، افرادی چون نرون، ناپلئون و هیتلر در آرزوی فتح جهان و حکمرانی واحد بر آن بوده اند. در حیطه عملی سازمان ملل متحد برای اداره‌ی جهانی بهتر بعد از جنگ جهانی دوم به وجود آمده و با شعار "زندگی بهتر" در صدد پی‌ریزی جهانی بهتر بوده است (ویترز و هاروی، ۱۹۹۸، ۱۹۹۵؛ کارنوی، ۱۹۹۹ به نقل از مهر علیزاده، ۱۳۸۷: ۳۹؛ ستاری، ۱۳۸۵؛ رابرتسون^۲، ۱۹۹۲؛ به نقل از باقری، ۱۳۸۷).

---

1. Globalization
2. Robertson, R.

جهانی شدن فوق العاده سریع، به ویژه توسعه‌ی سریع تکنولوژی اطلاعات در دو دهه اخیر از جنبه‌های برجسته هزاره سوم جدید می‌باشد. (براون^۱، ۱۹۹۹) بر طبق دیدگاه (چنگ^۲، ۲۰۰۱-۲۰۰۲). مهم ترین عواملی که در رشد و تکوین جهانی شدن آموزش و پرورش نقش اساسی و اهمیت پیدا می‌کند، عبارت است از: از برخی زیر ساختارهای اساسی همانند: تعداد کامپیوترهای شخصی، اینترنت و زبان بین المللی. البته جهانی شدن بیشترین تاثیر خود را از ابتدا روی تعلیم و تربیت خارج از مدرسه به جا گذاشت (لقمان نیا، پورشافعی، یکه، ۱۳۸۷: ۷۲۲ مک گریگور، دال، ۱۹۹۳؛ بیتر ۱۱۹۷، به نقل از فرمینی فر، ۱۳۸۳: ۱۳۹).

از همان ابتدا اثرات جهانی شدن عمیقاً بر آموزش و پرورش و عناصر آن تاثير گذاشته و هزاران برنامه درسی محلی از سال ۱۵۰۰ تا ۱۹۵۰ میلادی توسط آموزش به سبک غربی متحول گردید و از سال ۱۹۵۰ میلادی، برنامه‌ی آموزش رسمی به سبک غربی به صورت یکنواخت و یکسان در آمده است. (علیاری، فتحی و اجارگاه، شریفی فر ۱۳۸۷: ۱۸۹۴).

عرصه مختلف جهانی شدن، چالش‌هایی را برای آموزش و پرورش و برنامه‌های درسی، تغییرات حاصله در سیاست و حکومت و تغییرات سریع در فناوری‌ها و چالش‌های فرهنگی، هم چون مسایل اخلاقی و اجتماعی، مفهوم شهروندی برای زندگی در جامعه جهانی را دستخوش تغییرات اساسی کرده است (دال^۳، ۲۰۱۰).

کارگاه بین المللی پکن، پایلت^۴ به طور خلاصه مشکلات برنامه درسی در مواجهه با جهانی شدن را به شرح زیر بیان می‌دارد: ۱- از تدریس تا یاد گیری ۲- از یاد گیری انفرادی تا یاد گیری جمعی ۳- از

---

1. Brown
2. Cheng
3. Dale
4. Pilot

مطالعه دانش تا صلاحیت‌های ذهنی ۴- از تدریس موضوعات جداگانه به تدریس موضوعات یکپارچه
 ۵- یکپارچگی اطلاعات و تکنولوژی ارتباطی در همه نواحی ۶- و بالاخره پیشرفت حرفه‌ای معلمان
 (براسلاوسکی^۱، ۲۰۰۰: ۲۹).

جهانی شدن به دلیل ماهیت فرهنگی خود بیش از هر نظامی بر نظام آموزشی و قلب آن (برنامه‌ی
 درسی) اثرگذار بوده است. مطالعات بین‌المللی صورت گرفته در این امر حاکی از آن است که
 تغییرات بیرونی ناشی از جهانی شدن از جمله تغییرات، تکنولوژی، علمی، اقتصادی، اجتماعی و
 اخلاق اثر بلاواسطه‌ای بر برنامه‌های درسی می‌گذارد (نوروزاده، ۱۳۸۸: ۹۹). در واقع، جهانی شدن
 فضایی را بوجود می‌آورده است که جامعه به سرعت دستخوش تغییر شده است لذا در چنین فضایی
 فرهنگ حاکم بر زندگی دانش‌آموزان مستمراً تغییر می‌یابد (این^۲، ۲۰۰۴: ۲۱).

بروز بحران‌های هویتی در جوامع ملی و نفی استقلال دیگر ملل از تبعات جهانی شدن است که
 باید از طریق نظام‌های آموزش ملی و محلی با آن مقابله کرد (جمشیدی کوهسار، میرشاه ابراهیمی،
 ۱۳۸۷: ۵۲۰).

با توجه به اهمیت و ضرورت شکل‌گیری هویت ملی در افراد، دست‌اندرکاران آموزش و
 پرورش باید با دقت نظر و اعمال حساسیت‌های لازم در مؤلفه‌های تعلیم و تربیت از جمله، برنامه
 درسی و محتوای آن، تمهیدات لازم را با اتخاذ روش‌های مناسب برای ایجاد آگاهی و حس تعلق به
 هوت ملی در دانش‌آموزان فراهم آورند و لازم است در حوزه‌ی برنامه درسی که یکی از
 اجزاء آموزش و پرورش است تجدید نظر گردد. بنابراین

---

1. Braslavsky
 2. -Yin Cheong

بازنگری در نظام آموزش و پرورش و تحول همه جانبه در اجزا، عناصر و عوامل موثر در آن امر اجتناب ناپذیر است و برای مصون ماندن و یا به حد اقل رساندن تخریب‌های جهانی شدن از جمله بحران هویت ضروری می‌باشد (جمشیدی کوهسار، میر شاه ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۵۲۳).

مفهومی به نام برنامه درسی ملی^۱ که با هدف و جایگاهی خاص تنظیم می‌شود و عمدتاً شاخص‌های راهنمایی برای تنظیم و تدوین برنامه درسی و اجرای آموزش‌ها در سطوح پایین تر در یک کشور فراهم می‌کند در دو دهه اخیر مطرح گردیده است (درینگ^۲، ۱۹۹۴).

پرفسور آلن رید (۲۰۰۵) در یک گزارش مطالعاتی بیان می‌کند، که برای مواجهه با پیچیدگی‌های جهانی شدن، داشتن برنامه درسی ملی ضروری است. (سلسیلی، ۱۳۸۶: ۴۹-۶۸).

تمرکزگرایی در برنامه ریزی درسی به مقدار زیادی در بستر سیاسی، تاریخی، اجتماعی و اقتصادی ملت، دولت‌ها و نظام‌های آموزشی آن‌ها ریشه دارد. در نظام تمرکزگرا یک تمایل عمومی به سمت کنترل متمرکز همه مراحل طراحی و تولید برنامه‌های درسی از تبیین اهداف مدرسه و تدوین برنامه درسی تا اجرای برنامه درسی و ارزشیابی از نتایج برنامه و آموخته‌های دانش‌آموزان وجود (همان، ۱۳۸۶).

نظام‌های آموزش و پرورش در کشورهای اروپایی و امریکایی، تقریباً از سه دهه پیش برنامه ریزی درسی غیرمتمرکز را تجربه کرده اند بسیاری از این نظام‌ها، برنامه ریزی درسی غیرمتمرکز را بیشتر در سطح میانی^۳ یا مدرسه‌ای مورد توجه قرار داده اند. برنامه‌های درسی بومی و ملی و تفویض اختیار به استان‌ها و مناطق و مشارکت جوامع محلی نیز بر اثر تمرکززدایی بوجود می‌آید که در ایران شواهد و برنامه‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد بسوی غیر متمرکز نظام آموزشی پیش می‌رود مثلاً یکی از اهداف برنامه درسی ملی تمرکززدایی است (آقازاده، ۱۳۷۷: ۲۸).

---

1. natinal curriculum

2 - dring

3- Meso

بومی‌گرایی اصطلاحی است برای علاقه و میل به بازگشت به اشکال فرهنگی و بومی که در جوامع ما قبل استعمار وجود داشته‌اند این واژه به شکل مکرری با روند و تاریخ استعمار زدایی پیوند خورده است (رهنما و چابکی، ۱۳۸۷: ۱۰۱). دانش بومی‌دانشی است که در سالیان متمادی توسط مردم و جامعه محلی پایه‌ریزی شده و به مرور زمان به صورت معتبری نشر یافته است و سیستم دانش بومی و محلی در جوامع مختلف از یکدیگر متفاوت است (ین: ۲۰۰۴: ۹).

هر چند که آشنایی مردم جهان با فرهنگ‌های مختلف و بهره‌گیری از مزای آن‌ها از فواید جهانی شدن فرهنگ به شمار می‌آید اما پیامدهای چالش برانگیز آن باعث شده است که دست‌اندرکاران برنامه‌های درسی تأمل بیشتری برای مطلب داشته و شیوه‌های بومی ماندن برنامه‌های درسی را برای حفظ تعادل این موازنه در دستور کار قرار دهند. در طی جهانی شدن بسیاری از معیارها و ارزشهای سنتی کشورها دچار چالش خواهد شد و به واسطه‌ی گسترش وسایل ارتباط جمعی به خصوص رادیو و تلویزیون و اینترنت برخی از زبان‌های بومی و برخی از سنت‌های ریشه‌دار از بین خواهد رفت و فرهنگ بومی و محلی کم‌رنگ خواهد شد (امیری، ۱۳۷۸؛ ین، ۲۰۰۴، ۲۰۰۲؛ شین، ۲۰۰۲ به نقل از کرمی، ۱۳۸۷: ۱۱۴).

کشور ما دارای تنوع در زبان و مذهب و نژاد، تنوع مناطق و نواحی آب و هوایی و به تبع آن آداب و رسوم متفاوت است. اگر آموزش و پرورش به استمرار فرهنگ بومی توجه نکند، فرهنگ بومی به خطر نابودی و تضعیف روبرو خواهد شد و برای نسل جوان بیگانه خواهد بود و به تدریج رو به زوال خواهد رفت. بدون توجه به فرهنگ محلی و بومی و هویت ملی نمی‌توان از تحولات برنامه درسی سخن گفت در این صورت برنامه‌ها با احتیاجات و مقتضیات اجتماعی و فرهنگ بومی جامعه ارتباطی نخواهد داشت (ملکی، ۱۳۸۸: ۲۸).